

döden som dominerar texten. Dramatiken och olyckorna kring barnfödandet är en plågsam läsning. Överhuvudtaget verkar Carlander ofta inte kunna göra så mycket mer än att stödja och uppmuntra sjuka människor, döden tog dem ändå ganska tidigt i livet, diagnoserna på sjukdomar blev i regel svävande. Amningen är en fråga som mycket sysselsatte doktorn. I en tid utan någon egentlig ersättning för bröstmjölk måste man ha tillgång till ammor, om moderns egen amning inte fungerade. Ibland skymtar Carlanders icke legitimerade konkurrenter i journaltexterna: fältskärer och kloka gummor, ja, när det gäller de mest hopplösa fallen även nattmannen. Carlander förhåller sig överraskande neutral till dem. Göteborgs vid denna tid relativt nya judiska befolkning tycks ha hållit sig med egna "sjukvårdare", som ger råd och hjälp till sjuka som så behöver. Antisemitiska reflexer kan Nyberg inte spåra hos doktorn, däremot kanske en nedsättande ton när det gäller "katolska" seder och bruk. Det är karakteristiskt att uttrycket "påven" flitigt används som beteckning för uteddaset. Den som lider av förstoppning får rådet att "söka påven".

Gudrun Nyberg kompletterar sina läkarjournaler med material från t.ex. kyrkoarkiv och taxeringslängder för att få ett säkrare grepp om sina människor och kunna bestämma deras släktskap och sociala relationer bättre, t.ex. för att kunna bedöma faderskap, en fråga som i en tid före preventivmedlen alltid var dunkel och grannliga. Även kulturhistorisk facklitteratur kommer till viss användning, dock tyvärr utan tillräckligt noggranna källhänvisningar. Notapparat saknas. Man måste beundra Gudrun Nybergs professionella handlag med detta kulturhistoriska material, eftersom hennes egen bakgrund är läkarens. Texten är välskriven. Boken är påfallande vackert illustrerad, med ett mycket stort antal färgbilder, dels från miljöer i Göteborg som återstår från tiden, dels av föremål som spelar en roll i berättelserna eller ägts av personer i journalerna. Bildtexterna är litet väl knapphändiga, men färgfotografierna höjer onekligen bokens värde ytterligare. Kanske kunde kartmaterialet ha varit mer pedagogiskt och tydligt. Det är inte helt lätt att följa med på doktors sjukvandringar genom den då lilla staden enbart med hjälp av planritningen från 1802 med sina svårlästa gatunamn. Förargligt nog har rubriksättningen på sidorna 170–173 blivit felaktig.

Doktor Carlanders Göteborg är en alldeles unik bok genom att läsaren kommer nära hundratals, kanske tusentals okända människor i deras slitsamma vardag och i deras kamp för att överleva, även i bokstavlig mening. Men detta sociologiska myller gör också boken en smu-

la tungläst. Exemplifieringen kan kännas bedövande. Knappt har man mött en människa så försvinner hon åter i stadens massa. Detta är knappast en bok lämplig för sträckläsning. Men den är onekligen en guldgruva med sina många talande ögonblicksbilder från en svunnen tid, ett verk av stort bestående värde.

Mats Hellspång, Stockholm

Diagnosens makt. Om kunskap, pengar och lidande. Gunilla Hallerstedt (red.). Bokförlaget Daidalos, Göteborg 2006. 128 s. ISBN 978-91-7173-238-5.

I ett samhälle som fokuserar på enskilda individers ansvar för sin hälsa, kan det tänkas att också forskningen om sjukdom och ohälsa förändras. Istället för att fokusera på människan som en social varelse, sätter forskningen fokus på människan som en biologisk varelse, där sjukdom och ohälsa kommer inifrån människans kropp och härifrån ställs frågan: Vilken skuld har du, eller dina föräldrar, till ditt öde? En sådan förändring poängterar psykologen Gunilla Hallerstedt i förordet till antologin *Diagnosens makt*. Det handlar om hur sociala och psykologiska problem har kommit att få en neuropsykologisk förklaring. Vi känner igen denna förändring i diagnoser som DAMP, ADHD och Asperger, där orsaken till problemen främst har kommit att sökas i biologiska förklaringsstermer. Hallerstedt menar att denna förändring har sin förklaring på många plan i dagens samhälle, själv lyfter hon fram tre: nätverks-samhällets framväxt, den ekonomiska krisen i Sverige i början av 1990-talet och en förändrad människosyn.

Introduktion – Lidandets uttryck och namn fördjupar Hallerstedt synen på denna problematik samt placerar in bokens övriga kapitel i antologins syfte att "ge en kritisk reflektion kring det dominerande biomedicinska paradigmatets kunskapsanspråk samt att antyda alternativa sätt att förstå den skenande ohälsan hos såväl barn som vuxna" (s. 21). Till en början är Hallerstedt konfunderad och undrar varför samhällseliga faktorer inte har kommit att få ett större förklaringsvärde. Hon lyfter fram barnpsykiatriutredningarna som exempel och pekar på att man under 70-talet främst sökte barnens problem i "samhällets fel" och på 80-talet vände man sig emot föräldrarna (läs modern), men på 90-talet blir hjärnskadorna den rådande förklaringsorsaken. Varför har detta biomedicinska paradigmet fått ta ett så stort kunskapsanspråk? Den medicinska psykiatrin har expan-

derat succéartat och därigenom skapat möjligheter med nya diagnoser och behandlingar. Samtidigt har det skett en förändring av människosynen från ett kollektivistiskt till ett individualistiskt synsätt. Hallerstedt argumenterar för att denna förskjutning gett samhället en möjlighet, i tider av ekonomisk ansträngning, att lägga ansvaret på enskilda individer istället för att betrakta problemen som samhälleliga.

Karin Johannisson frågar sig följande: Hur skapas en diagnos? Utgångspunkten i detta Nietzsche-inspirerade kapitel är vilken betydelse namngivningen av en sjukdom har. ”Utan namn är sjukdomen hemlös” (s. 29) skriver hon och visar på detta sätt vilken roll den diagnostiska processen har när vi uppfattar, bekräftar och namnger sjukdomar. Det är också i benämmandet som diagnosen får en egen makt, som innebär att den t.ex. kan uppmärksamma vissa fenomen och dölja andra eller skapa ekonomiska resurser till vissa grupper men inte till andra. Johannisson för in termen *kulturdiagnoser* för att peka på att diagnoser inte bara uppstår, utan också varierar med tid, rum och värderingar samt gör karriär (och så småningom dör). Diagnosen kan därmed betraktas som en nödvändighet för enskilda individers sjukdomsupplevelser där den dels förändrar upplevelsen av sjukdomen, dels bekräftar sjukdomen och, möjligtvis, gör den accepterad att bära vid en viss historisk tidpunkt.

I kapitel 3 ställs följande fråga: Vad styr behandlingsutbudet vid psykiskt lidande? För att få svar på frågan studerar Sigmund Soback till en början vilket behov, vilken efterfrågan och vilka resurser det finns för behandlingsutbudet till psykiska sjukdomar. Han konstaterar att behovet av vård är enormt och efterfrågan svår att definiera. Därmed styr resurserna, som blir den begränsande faktorn för behandlingsutbudet. Men vad styr resurserna? Frågan är komplicerad, men Soback presenterar en givande diskussion kring de förändringar som skett inom hälso- och sjukvården under 90-talet med bl.a. fler aktörer på sjukvårdsmarknaden, ett marknadsekonomiskt tänkande, en större administration osv. De två stora förändringarna är dock förmodligen den systemförändring där sjukvården kom att bli producenter av vård och politikerna beställare samt att kommunerna tagit över ansvaret för de patienter som bedömts vara medicinskt färdigbehandlade inom psykiatri. När patienten är medicinskt färdigbehandlad kan denne avföras från psykiatri och hamnar istället under kommunens ansvar; där finns idag inte de resurser som krävs för att ta hand om denna grupp. Kan det vara så att politikerna inte beställt tillräckligt med vård?

Eva Kärfve fokuserar i sitt kapitel Den mänskliga mångfalden på den medicinska psykiatriens ökade kunskapsanspråk. Hon menar att vi nu står på tröskeln till att lämna den psykiatri som betraktade psyket som en förmedlande länk mellan hjärnan och miljön, för att istället fokusera på att bevisa relationen mellan medfödda hjärnstrukturer och enskilda individers yttre beteende. Förändringen påverkar vår grundläggande människoupfattning och Kärfve pekar på de paralleller som finns mellan den dåtida eugeniken och det diagnostiska system som nu växer fram. Kopplingen söker hon i socialdarwinismen. Vad det framför allt handlar om är hur psykiatri med vetenskapligt stöd pekar på kopplingar mellan ärftlighet och mänsklig handling. Styrkan i Kärfves kapitel är hennes diskussion som visar på den grumlighet som finns i just denna koppling, vilken inte tar hänsyn till social eller kulturell påverkan – det handlar t.ex. om sjukdomskategoriernas vaga konturer och frånvaron av biologiska kriterier. Avslutningsvis diskuteras vilka följder, både positiva och negativa, detta diagnostiska system får för samhälle och individer. En konsekvens av att patologisera barn på detta sätt är t.ex. att politiker och föräldrar inte behöver ta ansvar för sjukdomens tillkomst, utan kvar blir diagnosen inne i kroppen som en möjlighet för läkemedelsföretagen att profitera.

I kapitlet Den nya psykiatri: exemplet ADHD, tar Thomas Brante utgångspunkten i den förändring som är tydlig i manualen *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)* som utges av American Psychiatric Association. I den tredje utgåvan från år 1980 lämnas den dynamiska psykiatri, som grundades på Freuds teorier, och istället utgår man från en diagnostisk psykiatri som utgår ifrån att mentala störningar är distinkta enheter. Vad som nu sker är att det dels uppstår skarpa gränser mellan normalt och onormalt, dels ökar mentala störningar – i senaste utgåvan från år 2000 finns närmare 400 diagnoser. Brante utgår från ADHD-diagnosens innehåll och tillväxt för att studera vilka kontroverser som uppstått kring de sociopolitiska konsekvenser som diagnosen skapat. I kapitlet presenteras ett antal faktorer som kan förklara ADHD-diagnosens tillväxt, som att de biologiska förklaringarna idag har en ökande popularitet, biomedicinen har fått en allt högre status, familj och skola befrias från ansvar och kan få ekonomiskt stöd, läkemedelsföretagen kan göra profit på nya diagnoser osv. Med hjälp av dessa faktorer kan det uteslutas att utvidgningen av ADHD-begreppet i DSM enbart beror på vetenskapliga genombrott. Brante söker istället svar för utvidgningen i bl.a. den marknad där

läkemedelsföretagen i högre grad tillåts marknadsföra sina läkemedel och där universitetsforskningen är avhängig extern finansiering. Brante diskuterar också hur ADHD-begreppet kommit att väcka en strid genom att man t.ex. vill förklara psykisk störning och nervsystem som kausalt enkelriktade. Förklaringen till denna utveckling av ADHD-diagnosen bör sökas, menar Brante, i det nätverk bestående av DSM, neuropsykiatri och läkemedelsindustrin.

Antologin avslutas med Aant Elzingas kapitel Samproduktion av begrepp och sociala ordningar i ett forskningspolitiskt perspektiv. Han gör en läsning av de andra kapitlen utifrån fältet vetenskaps- och teknikstudier. Till en början med konstaterar han att de begrepp som använts inom t.ex. naturvetenskaperna aldrig helt bestäms av det experimentella sammanhanget, utan menar att kognitiva och sociala dimensioner är intimt sammanflätade. Så speglar ofta de begrepp som införs i en vetenskap det ordningssystem som är rådande i samhället. Elzinga konstaterar också att när begrepp intervenerar i ett sammanhang får det samtidigt praktiska konsekvenser. En poäng i resonemanget är kopplingen mellan kunskap och pengar. Elzinga skriver: "En kunskapssociologisk analys visar också hur kopplingen mellan kunskap och pengar rör sig om ett kretslopp där mellanledet utgörs av forskarens renommé eller ett symboliskt kapital som ger anseende" (s. 121). Ur ett sådant perspektiv blir det centralt att fråga sig hur det kretslopp verkar som i allt högre grad poängterar de biologiska förklaringarna framför den sociala och kulturella förståelsen.

Trots att antologins författare behandlar den roll diskurser kring den nya ekonomin har kommit att spela för forskningen kring de nya diagnoserna, möter läsaren aldrig en fördjupning i frågan. En invändning mot detta är så klart att antologin i första hand problematiserar diagnosen och dess makt. Hur ser den ekonomiska logik ut som sägs ha påverkat synen på människan i så hög grad att en diagnos som ADHD kan slå ut andra möjliga perspektiv på de problem man vill lösa? Några av författarna blir i sammanhanget dessutom något raljerande, som när Soback skriver: "Först och främst måste man fatta att man inte kan applicera ett näringslivsperspektiv på offentlig sektor" (s. 56). Detta kan man förstås tycka, men det hjälper oss knappast att förstå på vilket sätt ett sådant perspektiv har påverkat forskningen och hälso- och sjukvården när de nya diagnoserna introducerats.

En andra invändning mot antologin är frånvaron av röster från de människor som faktiskt får dessa diagnoser. I förbigående nämner Eva Kärfve t.ex. att det

bland dömda brottslingar finns de som ser en vinst i att få en ADHD-diagnos, då de genom diagnosen kan få sitt beteende biologiserat och därmed delvis fråntas sitt ansvar för tidigare handlingar (dock får de ett ansvar att i framtiden följa sin behandling). Genom att lyfta fram dessa människor i antologin skulle man i högre grad kunna visa på den tvetydighet som ofta finns i dessa kulturdiagnoser: hur det för en grupp individer kan skapas möjligheter till nya utvägar i livet medan det för andra grupper blir en fastlåsning. Hur påverkas t.ex. ett barn av att få en ADHD-diagnos? Vilka erfarenheter tar det med sig senare i livet?

I sammanhanget är dock min kritik försumbar. Antologin *Diagnosens makt* är en högaktuell bok om ett mycket viktigt ämne.

Kristofer Hansson, Stockholm

Pengar – människan och hennes betalningsmedel. Tobias Linné & Marcus Persson (red.). Studentlitteratur, Lund 2006. 299 s. ISBN 91-44-01968-8.

Detta är en antologi som består av tio olika i huvudsak sociologiska perspektiv på pengar. Den är resultatet av en seminarierie, "Handel, pengar och konsumtion", vid sociologiska institutionen, Lunds universitet. Syftet med boken är större än vad den gängse ekonomiska analysen anses förmå, och att närma sig ämnet underifrån, dvs. "utifrån hur människor hanterar och värderar pengar på olika sätt i sin vardag". Författarna är med endast ett par undantag rekryterade från Lund. Alla är sociologer vid sidan av en etnolog och en företagsekonom.

I sitt inledande avsnitt presenterar de båda redaktörerna de teoretiska utgångspunkterna kring pengars kvalitativa värde, och de finner grunder hos både Max Weber, Karl Marx och Georg Simmel. Det är kanske naturligt, fortfarande, för sociologerna. Läsaren kan möjligen undra var flera decennier med den ekonomiska antropologin, eller för den delen, av kulturhistorisk teoretisk utveckling inom t.ex. etnologin, har blivit av. Det ännu dagsaktuella, förhärskande ekonomisk-historiska angreppssättet, där ett begrepp som *transaktionskostnad* är centralt, lyser även det med sin frånvaro. En tänkbar orsak till denna "avlövning" är eventuellt att författarna önskat undvika ett politiskt ekonomiskt perspektiv. För mig är det dock främmande att tänka sig ett studium av pengar som inte ser politiken, åtminstone den politik som försiggår på mikronivå mellan människor, öga mot